

VERANDERINGEN IN INDONESIA

ACTUELE
ONDERWERPEN

AO - REEKS BOEKJE 1149

VERANDERINGEN IN INDONESIAË

door C. H. Schaap

Anderhalf jaar geleden was Indonesië nog een land dat autocratisch geregeerd werd door president Soekarno. Sindsdien is er veel veranderd. Soekarno is niet langer alleenheerser, **en ook wat er nog van zijn positie rest, is in gevaar.** De keer kwam bij een communistische poging de macht te grijpen in de nacht van 30 september op 1 oktober 1965. Dit mislukte, en verkeerde in het tegendeel.

Sinds 30 september 1965 hebben zich in Indonesië belangrijke veranderingen voltrokken. Het zijn veranderingen die zo ingrijpend zijn, dat deze datum gezien kan worden als een keerpunt in de Indonesische geschiedenis. Het proces dat zich sindsdien in Indonesië heeft ingezet, is er een van democratisering en sanering. Veel wantoestanden van voor die datum zijn inmiddels uit de weg geruimd. In Indonesië zelf zijn de verhoudingen democratischer geworden, het land heeft belangrijke stappen gezet om zijn internationale aanzien te herwinnen, en er is een basis gelegd voor het weer gezond maken van de verwaarloosde economie. Indonesië kampt nog met tal van problemen, maar niemand twijfelt eraan dat het op de goede weg is. Het meest opvallende bij dit

alles is misschien nog wel dat die ommezwaai van binnenuit is gekomen, zonder inmenging van welk land dan ook.

MISLUKTE STAATSGREEP

In de nacht van 30 september op 1 oktober 1965 vond in Djakarta een poging tot een staatsgreep plaats, die merkwaardigerwijze geleid werd door een tamelijk lage officier, overste **Oentoeng**, commandant van een bataljon van het *regiment-Tjakrabirawa*, de lijfwacht van president **Soekarno**. In die nacht werden zes generaals van hun bed gelicht en vermoord. De bekendste van hen was luitenant-generaal **Achmad Jani**, stafchef van de landmacht. Twee anderen, die ook op de lijst van de moordenaars stonden, wisten te ontkomen. Het waren de minister van defensie tevens stafchef van de strijdkrachten, generaal **Nasoetion**, en de commandant van het strategische commando, gen.-maj. **Soeharto**. De rebellen stelden een Revolutionaire Raad in, die het land voortaan zou besturen. Leider daarvan was overste Oentoeng.

Omslagfoto:

Een telkens terugkerend beeld in Djakarta: de jeugd demonstreert voor een betere toekomst

Op de achterzijde van het omslag vindt men een kaartje van Indonesië

Zij slaagden erin de meeste strategische punten in Djakarta te bezetten, o.a. het telecommunicatiecentrum van de PTT.

De generaals Nasoetion en Soeharto gingen echter onmiddellijk tot tegenactie over. Zij maakten daarbij vooral gebruik van de troepen van de in West-Java gelegerde *divisie-Siliwangi*, van oudsher de meest bekende van het Indonesische leger. Het kostte hun betrekkelijk weinig tijd de kansen te doen keren. De deelnemers aan de staatsgreep moesten vluchten. Velen werden gearresteerd, anderen sneuvelen.

Groot opgezet

Pas later kwam aan het licht dat, wat in Djakarta gebeurd was, niet op zichzelf had gestaan. Ook in tal van andere plaatsen in Indonesië bleken de mensen van de *Gerakan 30 September* – de beweging van de staatsgreep – hun vertakkingen gehad te hebben. Ook daar vermoordden zij plaatselijke militaire commandanten en hoge ambtenaren, van wie bekend was dat zij uitgesproken anticommunistisch waren.

Het duurde dan ook niet lang voor duidelijk werd dat de poging tot een staatsgreep van communistische zijde was ondernomen. Zelf zeiden de deelnemers aan de staatsgreep dat zij de macht in handen hadden willen nemen omdat zij erachter waren gekomen dat de door hen vermoorde generaals – met nog

anderen – een staatsgreep voorbereidden die georganiseerd was door de CIA, de Amerikaanse inlichtingendienst. Hun staatsgreep was dus zogenaamd bedoeld om die andere staatsgreep te voorkomen, en moest dus eigenlijk gezien worden als een tegenstaatsgreep. De waarheid bleek anders te zijn.

De achtergrond

Toen eenmaal verschillende leiders van de 'Gerakan 30 September' gearresteerd waren, en ook vele van hun stukken in handen van het Indonesische leger en de politie gevallen waren, bleek hoe de zaak in werkelijkheid in elkaar zat.

Kort voor die fatale datum van 30 september 1965 had president Soekarno een hersenbloeding gehad. Urenlang lag hij bewusteloos. Zijn einde leek nabij. Hoewel hij herstelde, achtten de communisten de tijd gekomen om tot actie over te gaan.

President Soekarno had op dat ogenblik in Indonesië de macht volledig in handen. Hij was niet alleen staatshoofd, maar ook minister-president en opperbevelhebber van het leger. Hij benoemde zelf zijn ministers, aan wie hij voorschreef wat ze moesten doen, en hij stelde zelf het parlement samen. Partijen die het met deze methode niet eens waren, zoals de *Partai Sosialis Indonesia* en de islamitische *Masjoemi*, werden verboden. Ook kranten die op deze gang van zaken kri-

OKTOBER 1965 – De begrafenis van de vermoorde generaals. Rechts generaal Soeharto

tiek hadden, werden gebreideld. Soekarno was in die tijd alleenheerser, en alleen het leger verzette zich nog tegen de protectie die hij de communisten gaf. Soekarno streefde namelijk naar de verwezenlijking van zijn ideaal NASAKOM (samengesteld uit NASionalisme, Agama = godsdienst, en KOMunisme), waarbij de nationalistische, de religieuze en de communistische groepering vreedzaam zouden samenwerken en de posten in de regering, in het leger en in het gehele bestuursapparaat gelijkelijk verdeelen.

Het leger verhinderde dat de communisten al te veel naar voren kwamen, maar kon toch niet voorkomen dat Soekarno geleidelijk voortging met de uitvoering

van zijn plan. Toen de dood van Soekarno nabij leek te komen, werden de communisten ongerust. Zij vreesden dat wat zij bereikt hadden en wat zij nog meer in het vooruitzicht hadden, hun zou ontvallen, en zij besloten een greep naar de algehele macht te doen.

Naderhand is wel duidelijk geworden dat overste Oentoeng in dit geheel weinig meer dan een pion was. Waarom juist hij naar voren werd geschoven, is onbekend. Maar achter de staatsgreep stond de op Peking georiënteerde *Partai Komunis Indonesia*, die zich in een overgangsfase nog wilde bedienen van president Soekarno en andere niet-communistische (maar ook bepaald niet anticommunistische) figuren maar die in een later stadium Indonesië tot een volledig communistische staat wilde proclameren.

Communistenjacht

Het was de tweede mislukte staatsgreep in Indonesië. De eerste was die van *Madjoen* in 1948. Zelfs enkele van de leiders, de vooraanstaande communisten **Aidit** en **Loekman**, waren dezelfde. In 1948 wisten zij naar Peking te ontsnappen, nu probeerden zij wéér de macht te grijpen. En opnieuw vergeefs. De gevolgen waren vreselijk.

In 1948 werden enkele leiders van de communistische staatsgreep gefusilleerd. Onder hen waren mr. **Amir Sjarifoeddin**, die

onthulde sinds 1938 in het geheim lid van de communistische partij geweest te zijn, en **Moeso**, die, na sinds 1926 (!) uit zijn land weggeweest te zijn, onder het pseudoniem Soeripno uit Moskou naar Indonesië terugkeerde om de opstand te leiden.

Wat nu gebeurde, was veel erger. Na 1 oktober 1965 ontstond in Indonesië een wilde meedogenloze communistenjacht. Hoeveel slachtoffers daarbij gevallen zijn, weet niemand. *De tegenwoordige minister van buitenlandse zaken, Adam Malik, heeft verklaard dat er volgens officiële gegevens bij deze jacht op communisten 150.000 doden gevallen zijn.* Anderen geven nog veel hogere cijfers. De communisten moesten hun greep naar de macht wel heel zwaar bekopen, en het tragische bij dit alles was dat juist zoveel

eenvoudige mensen die alleen maar partijlid van de PKI geweest waren het slachtoffer werden. Van de lieden aan de top waren er uiteraard weer de nodige die kans zagen naar Peking te vluchten.

OVERGANGSPERIODE

Het is zeker niet zo geweest dat na het mislukken van de staatsgreep alles meteen anders werd in Indonesië. Er volgde een overgangperiode met allerlei krachtmetingen die duurde tot op 25 juli 1966 de huidige Indonesische regering aan het bewind kwam. Sindsdien heeft de constructieve ontwikkeling zich pas goed ingezet. Een belangrijke rol bij deze ontwikkeling is gespeeld door generaal Soeharto, die tegenwoordig de functies van stafchef van de landmacht, minister van

Spelen met woorden

In Indonesië is het gebruikelijk groeperen van woorden met een bepaalde betekenis zo af te korten en samen te voegen dat nieuwe woorden ontstaan. De staatsgreep, die plaatsvond in de nacht van 30 september op 1 oktober 1965, was georganiseerd door een groep die zich de *Beweging van de 30e september* noemde, in het Bahasa Gerakan *Tigapuluh September*. Dat wordt afgekort tot G-30-S, maar ook tot GESTAPU. Het valt niet moeilijk in dat woord de verwijzing naar de Duitse Gestapo terug te vinden.

President Soekarno, die herhaaldelijk heeft betoogd dat aan de bewuste gebeurtenissen teveel betekenis werd toegekend, had een andere naam. Hij nam als uitgangspunt 1 oktober, zodat de naam werd *Gerakan Satu Oktober*, afgekort tot GESTOK. Dat klinkt uitgesproken met de Indonesische o-klank als 'gestook', wat ook de bedoeling was.

Minister van voorlichting **B. M. Diah** heeft aan de verwarring een einde gemaakt. Hij bepaalde dat GESTAPU de officiële juiste naam was om aan het gebeurde te refereren, en niet GESTOK.

defensie en staatsveiligheid, en voorzitter van het presidium van het kabinet combineert.

Zoals gezegd wisten twee generaals aan de communistische moordpartij in de nacht van 30 september op 1 oktober 1965 te ontkomen: Nasoetion en Soeharto. Nasoetion was echter bij de vlucht voor zijn overvallers gewond, en de lieden die zijn huis overvielen hadden zijn dochtertje van vijf jaar en zijn adjudant doodgeschoten. Dat maakte dat hij niet in staat was op dat ogenblik de leiding van de tegenactie tegen de communisten op zich te nemen. Dat deed in zijn plaats Soeharto, die uiteraard wel alle steun van Nasoetion kreeg.

Soeharto nam de bestrijding van de communisten geheel eigenhandig op zich. President Soekarno, die eigenlijk op dat ogenblik de opdracht had moeten geven, was gevlucht naar het vliegveld Perdanakoesoemah (in de Nederlandse tijd Tjililitan geheten) en toonde geen enkel initiatief. Daarbij kwam dat juist bij dat vliegveld de graven van de zes vermoorde generaals, die op afschuwelijke wijze afgeslacht waren, werden gevonden en dat ook toen al duidelijk was dat de luchtmacht in de staatsgreep gemengd was. Later werd dat bevestigd.

Hoe Soekarno zelf tegenover de staatsgreep stond, was onduidelijk. Vreemd was wel dat hij begin oktober de onbekende generaal-majoor **Pranoto Reksosamoedro**

DECEMBER 1965 – Oentoeng in Midden-Java gearresteerd

tot waarnemend stafchef van de landmacht benoemde als opvolger van de vermoorde Achmad Jani, en niet Soeharto. Later kwam uit dat hij destijds gezegd heeft Soeharto niet te willen, omdat hij deze te 'koppig' vond. Maar op 15 oktober 1965 zag president Soekarno zich door de omstandigheden gedwongen zijn beleid te herzien: hij benoemde Soeharto tot stafchef van de landmacht.

Verzoenende woorden

Ook daarna ging president Soekarno nog voort in toespraken de mislukte staatsgreep en wat daarbij gebeurd was te bagatelliseren. Hij zei verscheidene malen dat dit soort dingen min of meer normaal zijn in een land dat nog in het stadium van de revolutie verkeert en riep op tot eenheid. Maar terwijl president Soekarno

verzoenende woorden sprak, ging het Indonesische leger zijn eigen weg. Toen president Soekarno weigerde de communistische partij in Indonesië te verbieden, deden de militaire commandanten dat op eigen gezag: eerst de territoriale commandant van West-Java, toen die van Djakarta, daarna die van de Molukken, vervolgens die van Zuid-Celebes, en zo volgde de een na de ander. De leiders van de PKI werden gearresteerd, voor zover de door de bevolking gevormde anticommunistische zuiveringsgroepen er nog niet op eigen houtje mee hadden afgerekend.

Officieel was er in die tijd eigenlijk nog niets veranderd. President Soekarno bekleedde dezelfde positie als voor de mislukte staatsgreep. Ook de samenstelling van de regering en van andere staatsorganen was niet gewijzigd. Wel was het echter zo dat het leger in belangrijke mate zijn eigen weg ging. En de communisten waren uit het openbare leven verdwenen.

Bovendien kwam een nieuwe groepering naar voren: die van de anticommunistische verenigingen van studenten en middelbare scholieren, de KAMI en de KAPPI. Zij demonstreerden dag in dag uit in Djakarta om te eisen dat president Soekarno zelf officieel de communistische partij zou verbieden, en om vervolging te eisen van de minister van buitenlandse zaken dr. **Soebandrio** en enige andere ministers die bij de mis-

lukte staatsgreep betrokken zouden zijn geweest. Het leger liet hen begaan. Het stond kennelijk achter de pressie op de president.

Soekarno's tegenzet

Op 21 februari 1966 deed president Soekarno een tegenzet: hij herschikte zijn regering. Veel veranderde er niet: hij hield in hoofdzaak dezelfde medewerkers als voordien. Na Soekarno zelf als premier kwamen als vice-premiers achtereenvolgens: dr. Soebandrio, dr. **Leimena** en **Chaeroel Saleh**, net zoals dat voordien het geval was geweest. Maar een sleutelfiguur was uit de regering verdwenen! Generaal Nasoetion was als minister van defensie vervangen door generaal-majoor **Sarbini**, voorheen minister van veteranenzaken, en Nasoetions tweede functie als stafchef van de strijdkrachten was opgeheven. Nasoetion was ambteloos burger geworden.

Het leger en vooral de studenten accepteerden dit niet. De demonstraties in Djakarta werden elke dag feller. Op 11 maart 1966 achtte Soekarno de toestand, toen er weer eens voor zijn paleis in Djakarta gedemonstreerd werd, zelfs zo verontrustend dat hij onverwacht verdween uit een daar gehouden kabinetszitting. Pas later bleek dat hij met zijn vice-premiers Soebandrio en Chaeroel Saleh in een helikopter de wijk had genomen naar zijn tweede paleis in Bogor (het vroegere

Buitenzorg), op zestig kilometer van Djakarta. Dat gebeurde met zoveel haast, zo meldden de kranten in Djakarta, dat dr. Soebandrio zelfs zijn schoenen in Djakarta had laten staan...

Soekarno's poging om de macht te herkrijgen door Nasoetion uit te rangeren, was in het tegendeel verkeerd. Eén dag later, op 12 maart, kwam generaal Soeharto naar Bogor, waar president Soekarno hem zijn politieke bevoegdheden overdroeg. Soeharto's eerste daad daarna was het officieel verbieden van de communistische partij in geheel Indonesië.

Ministers gearresteerd

Enkele dagen later, op 18 maart 1966, werden in Djakarta vijftien ministers gearresteerd. Onder hen waren dr. Soebandrio, Chaeroel Saleh en **Joesoef Moeda Dalam**. Enkele anderen werden later gearresteerd, o.a. vice-luchtmaarschalk **Omar Dhani**, die naar Cambodja was uitgeweken, maar ook daar werd achterhaald. Zij allen werden ervan beschuldigd betrokken te zijn geweest bij de mislukte staatsgreep van de Gerakan 30 September, van corruptie en het te eigen bate aanwenden van staatsgelden op grote schaal.

Tegelijkertijd kondigde Soeharto een voorlopige herschikking van de regering af, waarbij sultan **Hamengkoe Boewono IX** van Djokjakarta eerste vice-premier werd als opvolger van de gearresteerde dr. Soebandrio.

Een Chinees wordt belaagd door jeugdige Indonesische demonstranten. De Chinezen hebben het vaak hard te verduren in Indonesië. Reden: het vermoeden dat de mislukte staatsgreep vanuit Peking gedirigeerd werd, maar ook de belangrijke plaats die zij in het Indonesische handelsleven innemen

President Soekarno verscheen enkele dagen later weer in Djakarta en deed alsof er niets gebeurd was. Hij overlegde echter wel met het leger en wat er uit de bus kwam was een soort compromis.

Op 31 maart 1966 kondigde Soekarno de samenstelling van een nieuwe regering aan, waaruit uiteraard de gearresteerde ministers verdwenen waren, maar waarin toch verscheidene oude vrienden van Soekarno terugkeerden. Dr. Leimena werd eerste vice-premier, **Idham Chalid** tweede, **Roeslan Abdoel Gani** derde. Daartegenover werden de kandidaten van de groepering tegenover Soekarno, sultan Hamengkoe Boewono, generaal Soeharto en **Adam Malik** respectievelijk vierde, vijfde en zesde vice-premier. Adam Malik werd

tevens minister van buitenlandse zaken.

Een belangrijke concessie die Soekarno aan de tegenstanders van zijn beleid had moeten doen, was voorts dat hij het aantal leden van zijn regering gereduceerd had van meer dan honderd tot dertig.

Touwtrekken

Ook na de vorming van deze compromis-regering duurde het touwtrekken in Djakarta voort. Het leger wilde president Soekarno niet zonder meer aan de kant zetten, maar hem handhaven als een constitutioneel president (dit gezien zijn enorme verdiensten voor de Indonesische vrijheidsstrijd in het verleden, en ook uit angst voor toespitsing van de tegenstellingen in eigen land met het risico van een burgeroorlog), maar Soekarno bleek zich moeilijk in die rol te kunnen schikken. Hij bleek nog steeds zijn gedachte aan een NASAKOM niet te hebben verlaten en hij bleef weigeren zich duidelijk te distantiëren van de staatsgreep van de Gerakan 30 September.

In die tijd begonnen de nieuwe leden van de regering uitlatingen te doen die erop duiden dat ze Indonesië politiek een andere koers wilden doen inslaan dan het gevoerd had voor 30 september 1965. In de tijd van vóór de staatsgreep was het zo dat president Soekarno – zoals gezegd – de macht geheel in handen had en dat hij een zeer eigenzinnig

beleid voerde. Belangrijke facetten daarvan waren de *confrontatiepolitiek met Maleisië* (een soort koude oorlog), de uittreding van Indonesië uit de Verenigde Naties en het afwijzen van buitenlandse hulp. Indonesië kon het alleen wel af, zo heette het.

De belangrijkste woordvoerder van een ander beleid werd minister van buitenlandse zaken Adam Malik, die zich uitsprak voor het weer aanvaarden van buitenlandse hulp, voor het weer lid worden van de Verenigde Naties en voor beëindiging van de geldverslindende confrontatiepolitiek met Maleisië. Zoals te verwachten was toonde president Soekarno zich een fel tegenstander van zijn opvattingen. Adam Malik, een van de weinige Indonesiërs die bij herhaling getoond heeft niet bang te zijn openlijk tegen president Soekarno in te gaan, trok zich daar weinig van aan. Hij bleef voor zijn ideeën pleiten en had daarbij kennelijk ook de rest van de regering mee.

De dood van Sjahrir

Op 9 april 1966 overleed in Zürich in Zwitserland **Soetan Sjahrir**, een van de belangrijkste nationalistische leiders in de Indonesische geschiedenis, premier van de Republiek Indonesia van 1945 tot 1947. Hij werd in die begintijd van de Indonesische republiek door Soekarno als premier gekozen uit opportuniteitsoverwegingen: Sjahrir had namelijk – in tegenstelling tot Soekarno –

MAART 1966 – Drie kopstukken uit de gewijzigde overgangsregering V.l.n.r. Roeslan Abdoel Gani, sultan Hamengkoe Boewono IX en generaal Soeharto, die nu de regering leidt

niet in de jaren 1942–1945 met de Japanse bezetting van Indonesië gecollaboreerd, en was dus voor de buitenwereld veel aanvaardbaarder. Later, toen Soekarno de macht vaster in handen had, viel Sjahrir echter in ongenade. Hij was Soekarno te onafhankelijk in zijn denkbeelden. Sjahrir werd in januari 1962 gearresteerd en zat sindsdien gevangen. Toen zijn gezondheid achteruitging, gaf Soekarno hem in mei 1965 toestemming naar Zwitserland te gaan. Daar overleed hij een klein jaar later, 57 jaar oud.

Zijn dood was een schok voor Indonesië. Soekarno benoemde Sjahrir postuum tot 'Held van de revolutie' en zijn stoffelijk overschot werd overgebracht naar Djakarta waar het een plechtige staatsbegrafenis kreeg op het ereveld Menteng Poelo. Soekarno vertoonde zich daarbij ove-

rigens niet. Wel waren er, voor één dag in vrijheid gesteld, een aantal belangrijke nationalistische Indonesische figuren, die al enige jaren gevangen zaten zonder dat een vervolging tegen hen was ingesteld. Het heette dat zij komplotten tegen Soekarno gesmeed hadden. Sjahrirs dood vestigde de aandacht van Indonesië op hun lot.

Van deze mensen werden er op 17 mei 1966 vijftien in vrijheid gesteld en op 7 juni nog eens 25. De minister van politiezaken, **Soetjipto Judodihardjo**, verklaarde daarbij dat gebleken was dat de tegen hen lopende beschuldigingen 'gefabriceerd' waren en dat zij in werkelijkheid niets op hun geweten hadden. Onder de vrijgelatenen waren de bekende journalist en schrijver **Mochtar Loebis** en oud-ministers zoals mr. **Moh. Roem** en mr. **Joesoef Wibisono**. Kort daarna, op 6 juli, werd nog een groep vrijlatingen bekendgemaakt, o.a. van **Moh. Natsir**, mr. **Boerhanuddin Harahap** en mr. **Sjafroeddin Prawiranegara**, alle drie oud-premiers van Indo-

nesië. Deze misstand was althans ongedaan gemaakt.

Volkscongres bijeen

Zo werden er geleidelijk meer veranderingen tot stand gebracht. Gemakkelijk was dat niet, want president Soekarno die nu eenmaal jarenlang een machtspositie had bekleed en nog altijd veel aanhangers had, toonde zich bepaald geen voorstander van wijziging van het voorheen door hem gevoerde beleid. En afzetten wilde men hem ook niet. De studentendemonstraties en het optreden van het leger hadden wel reeds veel gedaan om de activiteiten van Soekarno in te tomen, en ook was diens lijfwacht – het regiment Tjakrabirawa – op 28 maart 1966 reeds ontbonden, maar er werd behoefte gevoeld aan een verder 'regelen' van Soekarno's positie.

Dat bleek mogelijk te zijn met behulp van een eenvoudige toepassing van de Indonesische grondwet. Deze bepaalt namelijk dat het Volkscongres (bestaande uit de leden van het parlement, aangevuld met vertegenwoordigers van verschillende gebieden en groeperingen) het hoogste orgaan in het land is. Dit Volkscongres moet volgens de grondwet tenminste eenmaal per vijf jaar bijeenkomen om de grote lijnen van het landsbeleid te bepalen en een president en een vice-president te kiezen. President Soekarno had dat Volkscongres praktisch op non-actief gesteld: hij alleen bepaalde nog de lijnen van het staatsbeleid, en het geheel door hem benoemde Volkscongres beaamde slechts wat hij deed. Maar nu werd

datzelfde Volkscongres een wapen tegen Soekarno.

Van 20 juni tot 5 juli 1966 vergaderde het Volkscongres in Djakarta. Het begon met de door Soekarno benoemde voorzitter opzij te schuiven. In plaats daarvan werd generaal Nasoetion tot voorzitter gekozen. Vervolgens werd het besluit van president Soekarno waarbij deze zijn bevoegdheden aan generaal Soeharto overgedragen had (een besluit waar Soekarno zelf allang niet meer achter stond: hij zei later Soeharto alleen maar opdracht gegeven te hebben de orde te herstellen) door het Volkscongres bekrachtigd. Voorts verbood het Volkscongres officieel de communistische partij in Indonesië, het ontnam aan Soekarno zijn titel *President-voor-het-leven*, het bepaalde dat er in 1968 verkiezingen gehouden zouden worden en het benoemde generaal Soeharto tot kabinetsformateur. Als pleister op de wonde voor Soekarno mocht deze als medeformateur optreden.

HET HUIDIGE BEWIND

Op 25 juli 1966 werd in Djakarta de nieuwe regering bekendgemaakt. De leiding ervan berustte bij een *presidium* van vijf ministers, die dus boven de andere ministers gesteld waren. Het waren generaal Soeharto, Adam Malik, Idham Chalid, sultan Hamengkoe Boewono IX en Sanoesi Hardjadinata. Generaal Soeharto kreeg bovendien de functie van

voorzitter van het presidium. Vermeden werd dus om hem minister-president, eerste minister of iets dergelijks te noemen, maar het kwam er wel op neer dat hij het werd. Wel vond president Soekarno het nodig te verklaren dat hij in feite nog steeds premier was. Soeharto vond het niet eens nodig dat tegen te spreken. Bij wie de macht werkelijk berustte, was voldoende duidelijk.

Een van de eerste dingen die de nieuwe regering deed, was de confrontatiepolitiek met Maleisië officieel beëindigen. Op 11 augustus 1966 werd het vredesverdrag getekend. President Soekarno stemde er morrend mee in. Toen Indonesië op 17 augustus 1966 het feit vierde dat 21 jaar tevoren de onafhankelijkheid was geproclameerd, ontbrak minister Adam Malik in Djakarta. Hij gebruikte die week om een bezoek te brengen aan West-Irian, Nieuw-Guinea, waar hij bittere woorden sprak over de wijze waarop dat gebied sinds het op 1 mei 1963 onder Indonesisch bestuur was gekomen, was leeggehaald. Ook zegde hij toe dat het plebisciet voor de Papoea's in 1969, waartoe Indonesië zich in 1962 in een akkoord met Nederland en de Verenigde Naties verplicht had, door zou gaan. Dit in tegenstelling tot uitspraken van president Soekarno dat het 'overbodig' was.

Van 5 tot 7 september bracht een Indonesische delegatie een bezoek aan Nederland, waar in snel tempo een

akkoord werd bereikt voor de afwikkeling van de Indonesische schulden aan Nederland. Op 7 september werd het verdrag getekend, waarmee de laatste moeilijkheden tussen de twee landen uit de weg geruimd waren.

Op 19 en 20 september volgde een conferentie in Tokio, waarbij Indonesië tot een akkoord voor verlichting van zijn schuldenlast met zijn gezamenlijke westelijke schuldeisers (de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Nederland en Japan) kwam. Die conferentie werd in december nog vervolgd in Parijs, terwijl minister Adam Malik in oktober de Sovjet-Unie bezocht om ook daar tot een regeling te komen. Dat dit ondanks de communistenvervolging in Indonesië lukte, is waarschijnlijk te danken geweest aan het feit dat de in Indonesië verboden communistische partij Peking-gezind was.

Op 28 september 1966 werd Indonesië weer lid van de Verenigde Naties. Het had de volkerenorganisatie op 1 januari 1965 op last van president Soekarno verlaten. Deze verzette zich aanvankelijk sterk tegen het voornemen van de Indonesische regering weer lid te worden, maar toen hij zag dat zijn tegenwerking hem ook in dat opzicht niet zou baten, gaf hij enkele dagen voor Indonesië's terugkeer in de VN 'opdracht' daartoe. Soekarno houdt graag de eer aan zichzelf.

Op 19 oktober 1966 trok president Soekarno het verbod op de trotskistische *Partai Moerba* in. Twee andere partijen, de islamistische Masjoemi en de socialistische PSI zijn echter nog steeds

verboden in Indonesië. Hun weder-toelating is wat moeilijk omdat zij nauw betrokken zijn geweest bij de (anticommunistische) opstand op Sumatra en Celebes in 1958-1961.

Begin december tenslotte aanvaardde het Indonesische parlement het ontwerp voor een nieuwe perswet, die met ingang van 1967 van kracht werd. De belangrijkste aspecten daaruit zijn dat geen vergunning meer nodig is om een krant uit te geven (in het verleden kregen alleen vriendjes van de overheid daartoe de kans) en dat nimmer meer een krant gebreideld kan worden om iets dat erin gestaan heeft. Als een journalist de wet heeft overtreden, kan daarvoor nu alleen tegen hem een strafvervolging worden ingesteld, maar zijn krant kan er niet langer het slachtoffer van worden. In de loop van 1966 was de persvrijheid in Indonesië trouwens al belangrijk toegenomen.

Dit alles kwam erop neer dat in nog geen half jaar tijds een indrukwekkende serie beslissingen was genomen, bedoeld om Indonesië terug te brengen op de weg van de democratie, om het zijn aanzien in de internationale wereld te hergeven en om het economisch wat uit de zorgen te helpen.

Processen

Daar al deze besluiten scherp ingingen tegen het beleid dat president Soekarno voorheen had gevoerd,

werkte deze nog weleens wat tegen. Soekarno had in 1959, ontevreden over de resultaten met een westerlijke democratie in zijn land, zichzelf tot premier benoemd en sindsdien was hij tot 1965 alleenheerser en dictator geweest. Zijn verwaarlozing van de economie van zijn land en zijn niet onderkennen van het communistische gevaar, hadden het land aan de rand van de afgrond gebracht. En hoewel er nu duidelijk grote vooruitgang was geboekt, was Soekarno geneigd dat te ontkennen.

Vandaar dan ook dat de nieuwe regering, die Soekarno wel wilde handhaven maar alleen als constitutioneel president, hem tot op zekere hoogte onder druk zette. Dat gebeurde met de reeds genoemde demonstraties van studenten die door het leger getolereerd en soms aangemoedigd werden; het gebeurde met allerlei artikelen in de kranten waarin Soekarno verguisd werd en waarin vooral zijn privéleven (hij heeft vier echtgenotes die allen in luxe leven, en ontzegt zichzelf ook niet veel) scherp aangevallen werd; en het gebeurde met een serie processen tegen de vroegere medewerkers van Soekarno.

Om te beginnen waren daar de processen tegen de leiders van de mislukte staatsgreep. Op 8 maart 1966 werd overste Oentoeng ter dood veroordeeld. Hetzelfde gebeurde met verscheidene andere officieren. Op 9 september werd de vroegere gouverneur van de staatsbank – de Bank Indonesia – en minister van bankzaken Joesoef Moeda Dalam ter dood veroordeeld. Op 25 oktober 1966 volgde de vroegere minister van buitenlandse zaken, dr. Soebandrio, eenmaal Soekar-

no's eerste kracht. En op 24 december 1966 vice-luchtmaarschalk Omar Dhani, de vroegere stafchef van de luchtmacht en minister van luchtmachtzaken. Geen van die doodvonnissen is overigens tot op heden ten uitvoer gebracht.

Uiteraard werden tijdens die processen onthullingen gedaan. Toen Joesoef Moeda Dalam toegaf op ontstellende schaal staatsgelden te eigen bate verkwist te hebben (hij had tientallen maitresses), viel ook de naam van Soekarno. Dat was ook het geval toen Omar Dhani toegaf achter de mislukte staatsgreep gestaan te hebben en vertelde hoe Soekarno op 1 oktober naar de luchtmachtbasis Halim Perdanakoesoemah was gekomen en daar nogal onbewogen had gereageerd op de berichten over de staatsgreep en de moord op de generaals.

Tegenstellingen

Dit alles leidde ertoe dat de demonstrerende jeugd in Djakarta ook het hoofd van Soekarno begon te eisen. Toch zag het er eind 1966 een tijdlang naar uit dat de rust in Djakarta zou weerkeren. Het leger verbood verdere demonstraties en Soekarno kon zelfs enkele van zijn oude medewerkers in hoge functies benoemen: Roeslan Abdoel Gani tot vertegenwoordiger bij de Verenigde Naties en **Soewito Koesoemowidagdo** tot ambassadeur in de Verenigde Staten. Het leek dat er een compromis tussen

PRESIDENT SOEKARNO ... omstreden figuur...

Soekarno en de nieuwe machthebbers was bereikt. Toen Soekarno zich echter eind december opnieuw in het openbaar uitsprak voor een geleide democratie, stond het leger de demonstraties tegen de president weer toe. Eind 1966 en begin 1967 bereikten deze een nieuw hoogtepunt.

De jeugdige demonstranten noemen zich wel de *Nieuwe Orde*, in tegenstelling tot de *Oude Orde* die er in hun ogen in Indonesië niets van terecht heeft gebracht. Ook voeren zij wel de naam *Angkatan 1966*, in tegenstelling tot de *Angkatan 1945*, de mannen van het eerste uur die in 1945 de onafhankelijkheid proclameerden. De *Angkatan 1966* voelt weinig vertedering voor de *Angkatan 1945* die in een ver verleden dan misschien wel zijn verdiensten voor het verkrijgen van de onafhankelijkheid heeft gehad, maar die gefaald heeft Indonesië tot een 'welvarend en rechtvaardig land' – zoals de leuze vroeger altijd luidde – te maken. Zij willen nu eindelijk wel eens orde op zaken zien.

De feiten

30 september 1965	Communistische staatsgreep in Indonesië o.l.v. overste Oentoeng. Zes generaals vermoord, onder wie de stafchef van de landmacht, generaal-majoor A. Jani.
1 oktober 1965	De aan de moordaanslag ontsnapte generaal Soeharto neemt eigenhandig de leiding van een tegenactie op zich en boekt snel succes.
15 oktober 1965	President Soekarno, die zich eerst afzijdig heeft gehouden, benoemt Soeharto tot stafchef van de landmacht als opvolger van de vermoorde Jani.
21 februari 1966	President Soekarno herschikt zijn regering. Minister van defensie Nasoetion ontslagen.
8 maart 1966	Oentoeng ter dood veroordeeld.
12 maart 1966	Na felle demonstraties in Djakarta draagt president Soekarno zijn uitvoerende bevoegdheden over aan generaal Soeharto. Deze verbiedt de communistische partij in Indonesië.
18 maart 1966	Vijftien ministers in Djakarta gearresteerd, onder wie minister van buitenlandse zaken Soebandrio. Soeharto voert een voorlopige herschikking van de regering uit.
31 maart 1966	President Soekarno maakt een nieuwe regering bekend, die in belangrijke mate tegemoetkomt aan de eisen van demonstranten en leger.
6 juli 1966	Het Volkscongres ontnemt na een vergadering van ruim twee weken Soekarno zijn titel president-voor-het-leven en benoemt Soeharto tot kabinetsformateur.
25 juli 1966	Soeharto maakt de door hem gevormde regering bekend, waarvan hijzelf 'leider van het presidium' is.
11 augustus 1966	Indonesië tekent een vredesverdrag met Maleisië.
7 september 1966	Indonesië en Nederland tekenen een verdrag voor de definitieve regeling van de Indonesische schulden aan Nederland.
28 september 1966	Indonesië weer lid van de Verenigde Naties.
25 oktober 1966	Dr. Soebandrio ter dood veroordeeld.
januari 1967	Hernieuwde demonstraties tegen president Soekarno in Djakarta. Minister van buitenlandse zaken Adam Malik adviseert hem af te treden, wat Soekarno weigert.

In dat verband kan nog opgemerkt worden dat het opvallend is dat juist de jongeren, die toch onder de Oude Orde jarenlang geïndoctrineerd zijn met de opvattingen van Soekarno (er werden daarvoor speciale indoctrinatiecursussen gegeven) zich daar zo fel tegen keren. En voorts dat zij zich zo duidelijk afgewend hebben van het communisme zonder daarvoor voorlichting of propaganda uit het Westen nodig gehad te hebben. De

jongelui van de Angkatan 1966 zijn kennelijk in staat zelf te denken.

Op 13 januari werd in Djakarta brigade-generaal **Soepardjo** gearresteerd, die reeds meer dan een jaar gezocht werd in verband met het aandeel dat hij in de mislukte communistische staatsgreep gehad zou hebben. Hij zou een volledige bekentenis af-

11 AUGUSTUS
1966 – In Djakarta
tekenen de Maleisische
vice-premier
Abdoel Razak
(links) en Indonesië's
minister van buiten-
landse zaken
Adam Malik (rechts)
het vredesverdrag

gelegd hebben. Op 25 januari volgden de arrestaties van onder meer kolonel **Maulwi Saelan** en overste **Soeparto**, respectievelijk militair adjudant en lijfchauffeur van president Soekarno, omdat zij volgens verklaringen van Soepardjo eveneens bij de staatsgreep betrokken zouden zijn geweest. Zij werden door het leger vervangen door andere functionarissen.

DE TOEKOMST

Het nieuwe bewind in Indonesië heeft reeds enorm veel bereikt. De volgend jaar te houden algemene verkiezingen zullen het land weer een gekozen parlement geven (het in september 1955 gekozen parlement werd in 1959 door president Soekarno ontbonden en vervangen door een benoemd lichaam), waarmee dan de terugkeer tot de democratie definitief zal zijn.

Het buitenlandse beleid dat Indonesië wil voeren, is ook duidelijk. Het is een beleid van onafhankelijkheid, zoals dat ook gevoerd wordt door bijvoorbeeld India,

niet uitgesproken pro-westelijk, wel duidelijk anticommunistisch. De aanvallen op het Westen behoren in Indonesië tot het verleden, die op Peking en de Chinezen nog niet. Alleen wat Vietnam betreft twijfelt Indonesië aan de juistheid van het Amerikaanse beleid. Het is van mening dat het een Aziatische kwestie is, die door de Aziaten onderling opgelost moet worden, zoals ook Indonesië en Maleisië zelf hun geschillen geregeld hebben.

Een vraag blijft nog of president Soekarno in Indonesië gehandhaafd zal worden. Zijn positie is veel moeilijker geworden doordat hij zich opnieuw heeft uitgesproken voor een geleide democratie. Er wordt nu weer voortdurend tegen hem gedemonstreerd in Djakarta en vele personen en organisaties hebben zich tegen hem uitgesproken. Aan de andere kant heeft Soekarno echter ook nog veel aanhangers in Indonesië.

Het Indonesische leger houdt zich hierbij officieel afzijdig. Wel heeft het op het paleis verscheidene

figuren die Soekarno persoonlijk zeer toegedaan waren vervangen, zodat de Indonesische president in een steeds geïsoleerder positie begint te verkeren.

Minister van buitenlandse zaken Adam Malik heeft inmiddels president Soekarno 'als oud vriend' het advies gegeven af te treden, maar deze heeft dit geweigerd. Hij zegt de uitslag van de verkiezingen van volgend jaar te willen afwachten.

Het Indonesische leger stelt zich intussen op het standpunt dat het niets inconstitutioneels wil doen. Het stelt dat volgens de grondwet alleen het Volkscongres kan beslissen over de positie van de president. Dat Volkscongres is nu per 11 maart bijeengeroepen.

Economische zorgen

Het somberst blijft de toekomst van Indonesië in economisch opzicht. Dat is voor een belangrijk deel het gevolg van het beleid van voor de mislukte staatsgreep toen allerlei prestige-objecten (grote buitenlandse reizen met een enorm gevolg van president Soekarno, de bouw van luxueuze staatshotels en grootse monumenten) geld verslonden. Ook het leger kostte trouwens niet weinig. En daarbij daalde de produktie voortdurend, zowel kwalitatief als kwantitatief. Het gevolg was dat de buitenlandse schulden steeds toenamen en dat de waarde van de roepiah voortdurend verminderde.

Op 14 december 1964 werd een devaluatie van de roepiah aangekondigd, waarbij voor duizend oude roepiahs één nieuwe werd gegeven. Maar een jaar later was het leven in Indonesië alweer zes keer zo duur geworden! En wel heeft Indonesië regelingen weten te treffen voor een wat gemakkelijker wijze van betalen van zijn buitenlandse schulden, maar geld om iets te ondernemen houdt het nauwelijks over.

Indonesië als land heeft het economisch bijzonder moeilijk, en de inwoners van het land leven op een minimum-niveau en krijgen het nog voortdurend moeilijker. Dat brengt het gevaar met zich mee dat gezocht wordt naar zondebokken (de Chinezen in het land, in wier handen zich een belangrijk deel van de handel bevindt; president Soekarno) in plaats van dat men aan het werk gaat om de produktie te verhogen.

Als men bedenkt hoe ontzettend veel geld in Vietnam wordt uitgegeven voor de 'bestrijding van het communisme', terwijl Indonesië zelf met het communisme heeft afgerekend zonder dat dit het Westen een cent heeft gekost (de Verenigde Staten hadden in de tijd van het solo-bewind van Soekarno hun handen reeds van Indonesië afgetrokken), lijkt hulp voor Indonesië om het mogelijk te maken meer te doen voor de vooruitgang, alleszins op zijn plaats.

Deze AO werd voor u geschreven door:

C. H. Schaap, een op het onderwerp Indonesië gespecialiseerd journalist. Hij werkte na de tweede wereldoorlog in Indonesië tot daar op 1 december 1957 de Nederlandse pers verboden werd. Laatstelijk was hij er hoofdredacteur van het in Medan verschijnende dagblad *Het Nieuwsblad voor Sumatra*. Tevens was hij er correspondent van het dagblad *De Tijd*, waarvoor hij ook nu nog geregeld commentaren over de ontwikkelingen in Indonesië schrijft. Bij uitgeverij Van Hoeve verscheen de door hem uit het Indonesisch vertaalde **INDONESISCHE VOLKSVERHALEN**.

De AO-reeks verschijnt wekelijks. Hoofdredacteur: C. J. J. Wiedhaup
secretaris Redactieraad: drs. A. van Prooijen
chef-redacteur: Tjitte de Vries

De abonnementsprijzen bedragen	per jaar	per half jaar
Nederland, Suriname, Ned. Antillen	f 17,40	f 9,20
België, Luxemburg	fr. 240,—	fr. 130,—
Overige landen (buiten Europa zeepost)	f 19,40	f —,—

Losse exemplaren kosten f 0,50 / fr. 7,— per stuk

Redactie- en administratie-adres:

Stichting IVIO	Postgiro	(Nederland) 55 15 99
Koninginneweg 62	Postcheck	(België) 13 08-50
Amsterdam tel. (020) 736333*	Gemeentegiro	(Amsterdam) A 45 55
Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Surinameplein — Amsterdam		